

QADIMGI MISR MADANIYATI

Baxronov Doniyor Davronovich,

Fan va texnologiyalar universiteti "Ijtimoiy fanlar" kafedrasida dotsent v.b. tarix fanlari nomzodi.

E-mail. doniyorbaxronov71@mail.ru

Komilova Ruxshona G'ulomjon qizi,

Fan va texnologiyalar universiteti 3-kurs talabasi

***Annotatsiya.** Mazkur ishda Qadimgi Misr madaniyatining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va jahon sivilizatsiyasidagi o'rni yoritiladi. Qadimgi misrliklarning diniy qarashlari, yozuv tizimi, me'morchiligi, san'ati hamda ilm-fan sohasidagi yutuqlari tahlil qilinadi. Shuningdek, Nil daryosining jamiyat taraqqiyotiga ta'siri va madaniy hayotdagi ahamiyati ochib beriladi. Qadimgi Misr madaniyati insoniyat tarixida muhim sivilizatsion markazlardan biri sifatida baholanadi.*

***Kalit so'zlar:** Qadimgi Misr, sivilizatsiya, madaniyat, fir'avnlr, piramidalar, ieroglif yozuvi, din, Nil daryosi, me'morchilik, san'at.*

***Аннотация.** В данной работе рассматриваются особенности формирования и развития культуры Древнего Египта, а также её значение в истории мировой цивилизации. Анализируются религиозные представления древних египтян, письменность, архитектура, искусство и научные достижения. Особое внимание уделяется роли реки Нил в социально-экономическом и культурном развитии египетского общества. Культура Древнего Египта рассматривается как один из важнейших центров древних цивилизаций.*

***Ключевые слова:** Древний Египет, цивилизация, культура, фараоны, пирамиды, иероглифы, религия, Нил, архитектура, искусство.*

***Absatract.** This work examines the formation and development of Ancient Egyptian culture and its role in world civilization. It analyzes the religious beliefs, writing system, architecture, art, and scientific achievements of ancient Egyptians. Special attention is given to the influence of the Nile River on social and cultural life. Ancient Egyptian culture is considered one of the most significant centers of early human civilization.*

***Keywords:** Ancient Egypt, civilization, culture, pharaohs, pyramids, hieroglyphic writing, religion, Nile River, architecture, art.*

Kirish. Qadimgi misrliklar murakkab, mazmunan boy madaniyat yaratganlar. Ularning madaniyati ko'pgina Yaqin Sharq xalqlarining madaniy taraqqiyotiga hayotbaxsh ta'sir ko'rsatish bilan birga mazkur madaniyat to'rt ming yil davomida shakllandi. Qadimgi Misr ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari, Nil vodiysining o'zlashtirilishi, dehqonchilikning oqilona tashkil qilinishi, umummisr iqtisodining yuksak taraqqiyoti madaniy o'sishning moddiy asosini yaratdi. Madaniyat sohasidagi yutuqlar ta'lim, fan, me'morchilik, san'at va dinda o'z ifodasini topdi.[2,5]

Miloddan avvalgi VII asrdayoq yunon savdogarlari, yollangan askarlar va boshqa toifadagi kishilar Misrga kirib kelganlar. Yunon faylasuflari va siyosiy arboblari Fales, Anaksimandr, Demokrit va Salonlar Misrga sayohat qilib, Misr xalqining ming yillar davomida to'plagan bilimlarini o'rganganlar. Shu bois yunon yozuvchilari - tarixchi

va geograflarining asarlaridan Qadimgi Misrga oid juda ko‘p ma’lumotlarni topish mumkin.[4]

Miloddan avvalgi 485-425-yillarda yashab ijod etgan Galikarnaslik Gerodot o‘z asarlarida Qadimgi Misr tarixi va madaniyati haqida anchagina ma’lumot qoldirgan. U tarixda "tarix otasi" nomi bilan mashhur bo‘lib, 9 jildlik "Tarix" asarining ikkinchi kitobini butunlay Qadimgi Misr tarixiga bag‘ishlagan. Gerodot Misr madaniyatiga yuksak baho berib, birinchi marta misrliklar alohida taqvim tuzganliklarini, astronomik kuzatishlarga asoslanib yilni 12 oyga ajratganliklarini yozib qoldirgan.

Qadimgi misrliklarning tili va yozuvi ming yillik tarix davomida o‘z taraqqiyotining 5 bosqichini bosib o‘tdi.

1. Qadimgi podsholik davridagi til.
2. O‘rta Misr klassik tili (bu tilda noyob adabiy asarlar yaratilgan).
3. Yangi Misr tili (mil.avv. XIV–VIII asrlar).
4. Demotik til (mil.avv. VIII–milodiy V asri).
5. Kopt tili (III–VII asrlari).[1,6]

Muhokama va natijalar. Qadimgi misrliklar bundan 6-7 mingyillar muqaddam belgi-rasmlar shaklidagi iyeroglif yozuvini kashf etganlar. Bu yozuvlar 750 belgi-rasmlardan iborat bo‘lgan. Qadimgi podsholik davrida misrliklar yozuvida 24 ta asosiy tovushni bildiradigan alifbo tizimi paydo bo‘lgan. Misrliklar dastlab alifbo va xatlarni 69 tosh, yog‘och, po‘stloq, taxta, teri kabi buyumlarga yozganlar. Nil sohillarida o‘sadigan papirus o‘simligining barglaridan esa yozuv qog‘ozi sifatida foydalanilgan. Misrliklar papirus barglaridan varaqlar tayyorlab, varaqlarni bir-biriga ulab uzunligi 45 metrgacha papirus o‘ramlari tayyorlaganlar. Zaruriy ma’lumot, hodisa va boshqa narsalar papirusga yozib borilgan. Unga qamishdan tayyorlangan yozuv asbobi bilan yozilgan. Bu misrliklarning o‘ziga xos kitobi edi. Misrning turli joylaridan arxeolog olimlar qadimgi ‘‘papirus kitob’’larini topishgan. Qadimgi Misr iyerogliflarini tilshunos olimlar o‘rganishga urinib ko‘rganlar.[2] Lekin ular bu sohada aytarli natijalarga erisha olmaganlar. Mashhur fransuz olimi J.F.Shampalon Misr iyerogliflarini o‘qib chiqib, shuhrat qozongan. Misr tarixini o‘rganishda ‘‘Rozzet’’ bitiktoshi ham katta ahamiyatga ega bo‘lgan. Rus akademigi A.N.Olenin J.F.Shampalon kashfiyotining ahamiyatiga yuksak baho bergan, ular bir-biri bilan tez-tez xat yozishib turishgan. A.N.Olenin Misr yozuvi masalalaridan biriga bag‘ishlab maxsus asar ham yozgan. [3,5]

Qadimgi Misr murakkab davlat tizimiga va keng miqyosli xo‘jalikka ega mamlakat bo‘lgan. Misr davlati va xo‘jaligini boshqarish uchun xat-savodli. bilimdon kishilar zarur bolgan. Shu tufayli Misr fir‘avnlari va a‘yonlari xat-savodli va bilimdon xodimlar tayyorlashga alohida ahamiyat berganlar. Misrda talabalarni o‘qitish va ta‘lim-tarbiya berish maskani maktablar edi. Mamlakatning hamma shaharlari va yirik qishloqlarida

maktablar bor edi. Maktablarda fir'avnlr, a'yonlar, amaldorlar, ruhoniylarning bolalari va o'qishga havasi bo'lgan kishilarning farzandlari ham o'qiganlar. Misr firavnlarning markaziy mahkamasi qoshida podsho xazinasini uchun maxsus amaldor mirzolar tayyorlaydigan maktablar ham bo'lgan. Bu maktablar katta tajribaga ega bolgan bilimli ustoz-o'qituvchilar bilan ta'minlangan. Maktablarda matematika, geometriya, astronomiya, tarix, tibbiyot, adabiyot kabi dunyoviy va diniy bilimlar o'qitilgan. Boshlangich maktablarga bolalar 5-6 yoshdan jalb etilib, harflar o'gatilib, savodi chiqarilgan.[6] Bolalar maktabda 70 husnixat bilan ham shug'ullanib, ular har kuni 3 sahifa yozishlari kerak bo'lgan. Misrdagi o'rta va oliy maktablarning ko'pchiligi mirzolar tayyorlab chiqargan. Ularni "mirzolar maktabi" ham deyishgan.

Misr maktablarida intizom juda qattiq bolib, u tan jazosi bilan mustahkamlangan. O'sha vaqtda yozilgan "Nasihatlar"da. "Ey mirza, dangasalik qilma, yo'qsa jazoga duchor bo'lasan. Qo'lingda kitob bo'lsin, ovoz chiqarib o'qigin va o'zingdan ko'p biladiganlar bilan maslahat qilib ish tut. Bir kun ham yalqovlik qilma, yo'qsa kaltak yeysan. [3]. Axir bolaning qulog'i yelkasida bo'ladi-da, qachon ursang, shunda uning qulog'iga gap kiradi, - deb yozilgan. Misrda yozuv, ilmiy, amaliy va diniy bilimlarning vujudga kelishi va rivojlanishi mamlakat xo'jaligi bilan chambarchas bog'liq edi. Me'morchilik, haykaltaroshlik, rassomchilik, musiqa, qo'shiq va xalq o'yinlari Qadimgi Misr san'atining ajoyib namunalari hisoblanadi. San'atning bu turlari Misrda juda qadim zamondan boshlab shakllangan va rivoj topgan edi.'inish keng

Misrliklar turli fanlar sohasida ko'plab bilimga ega bo'lsalarda tabiat hodisalari oldida ojiz edilar. Ular Nil toshqini, zilzilalar, qum bo'ronlarining ko'chishlari, momaqaldiroq, sayyoralr va yulduzlarning harakatida qandaydir g'ayritabiiy kuch bor deb tassavur qilganlar. Qadimgi Misrda ibtidoiy din shakllaridan, fetishizm, animizm, quyoshparastlik, podshoni ilohiylashtirish, har xil tabiat hodisalariga va Misr podsholar -firavnlarga sig'inish keng tarqalgan. Misrliklar e'tiqod qiladigan xudolarning ko'pligi bilan butun Sharq dunyosida dastlabki o'rinlarda turadi. Manbalarda keltirilishicha, "Misr - ming xudolar mamlakati" deb tilga olinadi.

Xulosa. Qadim zamondan boshlab misrliklar tog'larga, muqaddas toshlai'ga sigingan. Misr dehqonlari va aholisi Muqaddas Yer xudosi Jeb, suv xudosi Ninni ilohiylashtirganlar. Suv ularga butun tabiatning asosi bo'lib ko'ringan. Chunki Nil suvi atrofi jazirama sahro bilan o'ralgan misrliklar uchun muqaddas hisoblangan. Misrliklar Nil daryosini ilohiylashtirib uni Xapi deb ataganlar. Suvni muqaddas bilib va ilohiylashtirib, unga topinish hamma uchun muqaddas burch bolgan. Suv xudosi boshi ajdaho, tanasi odam qiyofasida ifoda etilgan. Misrliklar quyosh va uning yerdagi ramzi bo'lgan olov-oini ham ilohiylashtirganlar. Rivoyatga ko'ra, tanasi odam, qarchig'ay

boshli Quyosh xudosi Ra xudolar podshosi hisoblangan. U har kuni oltin qayiqchasida osmonni kezib chiqadi va g‘arbga tushadi. Misrliklar Raga atab ibodatxonalar qurgan.

Muqaddas hayvonlar rassomchilik. haykaltaroshlik va tasviriy san’atning boshqa turlarida o‘z ifodasini topgan. Misrliklar o‘z xudolariga bag‘ishlab madhiyalar yozib, turli m a’raka va jonliq so‘yib qurbonliklar oikazgan. Misrda yovuzlik xudosi Set b oiib, u odam tanali, eshak boshli qilib tasvirlangan. O‘simliklar va dehqonehilik xudosi Osiris bo lib , u Set tomonidan o‘ldiriladi. Misrda fir’avnlarni ilohiylashtirish ilk podsholik davriga borib taqaladi. Yangi podsholik davrida bu yanada kuchayadi. Fir’avnni xudo darajasiga ko‘tarib Amon farzandi deb ataydilar. Misr-Xett sulhi tuzilganda hujjatga har ikki tomondan mingladan xudoning nomi yozib qo‘yilgan ekan. Misr madaniyati o‘ziga xos tarixiy yo‘lni bosib o‘tib. jahon madaniyatiga o‘zining ijobiy ta’sirini o‘tkazgan. Misrliklar boshqa xalqlar madaniyatidan ham bahramand boiganlar. Shunday qilib, Misr madaniyati jahon xalqlari sivilizatsiyasi rivojiga juda katta hissa qo‘shgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Jahon tarixi. I qism. Qadimgi Sharq, Yunoniston, Rim / Ravshan Rajabov. – Toshkent. Yangi asr avlodi, 2015. 74 - bet
2. Abdujabbor Kabirov. Qadimgi Sharq tarixi. T. “Тафаккур” нашриёти. 2016.69- bet
3. Магъе М. Э. Избранные труды по мифологии и идеологии Древнего Египта. М, 1996.стр. 23-34.
4. Madaminova, N. Z. (2020). The meaning of the development of knowledge on theology. *Актуальные вопросы современного образования* (pp. 13-16).
5. Madaminova, N. Z. (2018). Peculiarities of Teaching Social Subjects at High Educational Pedagogical Organizations. *Eastern European Scientific Journal*, (2).
6. Abdujabbor Kabirov. Qadimgi Sharq tarixi. T. “Тафаккур” нашриёти. 2016.71- bet.